

SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI AÇISINDAN ORDU İLİ (Ülke Geneli ve Karadeniz Bölgesi Bir Karşılaştırma)

Mahmut İNAN*

Öz

Sosyo-ekonomi, ekonomik faaliyetlerin sosyal süreçleri nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini inceleyen bir bilim dalıdır. Buna paralel olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik, bir ekonomide genel olarak toplumların yerel, bölgesel veya küresel durumlarının ekonomik ve sosyal yönleriyle ortaya konulması ve analiz edilmesidir. Bu amaçla çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu ilinin sosyo-ekonomik yapısı ve gelişmişlik sıralaması incelenmiştir. Ordu ilinin gelişmişlik sıralaması; DPT'nin 2003 yılında, Kalkınma Bakanlığı'nın 2013 yılında, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2019 yılında yaptıkları "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" çalışmalarından yararlanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, milli gelir, kişi başına düşen gelir ve vergi yapısı açısından da Ordu ilinin ülke, bölge ve TR90 bölgesi sınıflaması içerisindeki yeri ile gelişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Ordu ilinin gerek Türkiye sıralaması ve gerekse bölge içindeki sıralamasında gelişmişlik açısından yeterli bir gelişmenin olmadığı görülmüştür. Bu durumun ilin bulunduğu bölgenin coğrafi yapısı ile yakından ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ordu İli, Sosyo-Ekonomik Yapı, Gelişmişlik Düzeyi, Gelişmişlik Sıralaması.

ORDU PROVINCE IN TERMS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT (Country-wide and Black Sea Region A Comparison)

Abstract

Socio-economy is a discipline that examines how economic activities affect and shape social processes. In parallel, socio-economic development is the determination and analysis of the local, regional or global conditions of societies in an economy in general with economic and social aspects. For this purpose, the socio-economic structure and the ranking of the development of Ordu province in the Eastern Black Sea Region were examined. Ordu-city's development ranking; It was tried to be determined by using the "Socio-Economic Development Ranking Survey of the Provinces and Regions" carried out by the SPO in 2003, the Ministry of Development in 2013 and the Ministry of Industry and Trade in 2019. In addition to this, in terms of national income, per capita income and tax structure, the development of Ordu province in the country, region and TR90 region classification has been tried to be revealed. Results of the study should rank in Ordu Turkey has not proved a sufficient improvement in the ranking in terms of

---

* * Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, mahmutinan65@hotmail.com

development in the region and both. It was concluded that this situation is closely related to the geographical structure of the region where the province is located.

Keywords: Ordu Province, Socio-Economic Structure, Level of development, Advanced Ranking

GİRİŞ

Sosyo-ekonomi bir bilim dalı olarak, ekonomik gelişmelerin toplum yapısı üzerindeki etkileri incelemekle birlikte, sosyal yapının da ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine sosyo-ekonomi, ekonomik faaliyetlerin sosyal süreçleri nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini incelemektedir. Bu açıdan sosyo-ekonomik gelişmişlik ise, bir ekonomide genel olarak toplumların yerel, bölgesel veya küresel ekonomileri nedeniyle durumlarının ortaya konulmasının ve analiz edilmesinin incelenmesidir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik, ekonomik gelişme ve kalkınma ile yakından ilgilidir.

Ekonomik gelişme genellikle ekonomik büyüme kavramı ile birlikte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Ekonomik gelişme/büyüme, aynı zamanda gayri safi milli hasıla veya toplam gelir gibi ölçülebilir niteliklere dayanan makroekonomik gelişmeleri ifade etmektedir. Ekonomik kalkınma ise daha geniş bir kavram olup basit, düşük gelirli bir ekonomiden modern, yüksek gelirli bir ekonomiye kadar sürekli büyüme ile bir ulusun nüfusunda yaşam standardının artmasıdır.

Bu amaçla çalışmada, Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu ilinin sosyo-ekonomik yapısı ve gelişmişlik sıralaması incelenecektir. Çalışmada öncelikle Ordu ilinin kısa tarihçesi ve sosyo-ekonomik gelişmişlik kavramı açıklanmıştır. Bunun sonrasında sosyo-ekonomik göstergeler olan; coğrafi, sosyal ve ekonomik göstergeler kapsamında Ordu ilinin sosyo-ekonomik yapısı kısaca ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise Ordu ilinin gelişmişlik sıralaması; DPT'nin 2003 yılında, Kalkınma Bakanlığı'nın 2013 yılında, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2019 yılında yaptıkları "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" çalışmalarından yararlanılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, milli gelir, kişi başına düşen gelir ve vergi yapısı açısından da Ordu ilinin ülke, bölge ve TR90 bölgesi sınıflaması

içerisindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan belirlenen sıralama ve gelişmeler kapsamında bunların nedenleri ile politika önerileri şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. Ordu İli

Ordu ilinin, M.Ö. 756 yılında Türkler tarafından kurulmuş bir yerleşke olduğu bilinmektedir. 1920 yıllarına kadar Trabzon iline bağlı bir kaza olan Ordu ili bu tarihten sonra merkezi Ordu olmak üzere sancak olarak kabul edilmiştir. 1923 yılında Sancak adı bugünkü Ordu ili olarak değiştirilmiştir (Karaman, 2012: 21). Ordu ili önceleri, Karadeniz Bölgesinde; Orta ve Doğu Karadeniz bölümünde yer almasına rağmen, bölgesel karışıklıkları ortadan kaldırmak amacıyla oluşturulan yeni bölgesel istatistiki düzenlemelerde ilin tamamı Doğu Karadeniz bölgesinde kalmıştır. 2013 yılında çıkarılan 6447 sayılı Kanun ile büyükşehir statüsüne kavuşan Ordu, 19 ilçeden oluşmaktadır. Yüzölçümü bakımından Türkiye’de en büyük 57. ildir. Altınordu merkez ilçeyle birlikte 19 ilçe, 766 mahalle ve 485 köye sahiptir (Ordu Ticaret Borsası, 2019b: 2). İlin yüzölçümü 5.861 km² ve 2019 yılı verilerine göre Türkiye'nin en kalabalık otuzuncu şehri olup nüfusu 754.198’dir.

2. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik ve Kalkınma

Öncelikle sosyo-ekonomi bir bilim dalı olarak, toplumsal değerler ile ekonomik yapı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Ekonomik gelişmelerin toplum yapısı üzerindeki etkilerini incelemekle birlikte, sosyal yapının da ekonomi üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin sosyal süreçleri nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini inceleyen sosyal bilimdir. Genel olarak modern toplumların yerel veya bölgesel ekonomileri veya küresel ekonomileri nedeniyle nasıl ilerlediklerini, durduklarını veya gerilediğini analiz eder. Diğer bir ifade ile sosyo-ekonomi olarak da adlandırılan sosyal ekonomi, toplumdaki sosyal ve ekonomik faktörler arasındaki ilişki ile ilgilidir. Bu faktörler, belirli bir grubun veya sosyo-ekonomik sınıfın tüketici olarak eylemleri de dahil olmak üzere toplum içinde nasıl davrandığını etkiler (<https://www.investopedia.com/terms/s/social-economics.asp>).

Ekonomik büyüme ve gelişme süreci yüzyıllardır tartışılmaktadır. Sanayileşmenin ekonomik ve beşeri faaliyetlerde kalıcı değişiklikler meydana getirmesi ile birlikte bu süreçlerin önemi daha da artmıştır (Haller, 2012: 66). Gelişme kavramı, özellikle 1970’li yıllardan sonra ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ile birlikte; eğitim, sağlık, beslenme, iletişim ve kadının statüsü gibi alanlardaki gelişmelerle birlikte değerlendirilerek daha geniş anlamda tanımlanmaya başlamıştır. Bu tanımlamalar sonucunda ortaya çıkan kalkınma ise; ekonomik, sosyal, kültürel, beşeri sermaye, kurumsal kapasite, çevreye duyarlılık ve bireysel refahın yükselmesi gibi alanlardaki çok boyutlu bir gelişmedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 1). Buna rağmen ekonomik gelişme ve kalkınma kavramları genellikle ekonomik büyüme kavramı ile birlikte ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Aslında ekonomik büyüme ve gelişme sıklıkla birbirine bağlıdır. Ekonomik gelişme/büyüme, gayri safi milli hasıla veya toplam gelir gibi ölçülebilir niteliklere dayanan makroekonomik gelişmeleri ifade etmektedir (Feldman and Storper, 2020: 3). Kısaca ekonomik büyüme ekonomik gelişme anlamına gelmesine karşın ekonomik kalkınma, her iki kavramın kapsadığı ekonomik gelişmelerin yanında sosyal gelişmeleri de kapsamaktadır. İşte bu noktada sosyo-ekonomik gelişme kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda sosyo-ekonomik gelişmenin ekonomik kalkınmaya daha yakın tanımlama olduğunu ifade edebiliriz (Çetin ve Sevüktekin, 2016: 41).

Bu anlamda ekonomik kalkınma daha geniş bir kavram olup basit, düşük gelirli bir ekonomiden modern, yüksek gelirli bir ekonomiye kadar sürekli büyüme ile bir ulusun nüfusunda yaşam standardının artmasıdır. Ekonomik büyüme bir ülkede sürekli artan üretim hacmi veya bir yıl boyunca üretimin ana nicel göstergeleri olarak gayri safi yurtiçi hasıladaki artış anlamına gelir. Ekonomik kalkınma sadece ülkenin ekonomik anlamda niceliksel değişimler değil, aynı zamanda niteliksel (ekonomik yapıyı değiştirmek, yeni sektörlerin ve endüstrilerin ortaya çıkışı, yeni işler vb.) değişimlerdir. Tüm insan ihtiyaçlarının daha iyi ve eksiksiz bir şekilde karşılanmasını sağlarlar (Ivic, (2015: 55).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik kavramı, sosyal ve ekonomik bakımdan gelişimi ifade etmektedir. Bu bakımdan sosyo-ekonomik gelişmişliğin ekonomik kalkınma ile aynı anlama geldiğini söyleyebiliriz. Diğer bir ifade ile sosyo-ekonomik gelişmişlik; kişi başına gelirin artırılması ile yapısal ve insani gelişmeyi içine alan sosyal değişkenleri de kapsayacak şekilde özetlenebilecek ekonomik gelişme/büyüme ve kalkınma kavramlarını birlikte kapsamaktadır. Dolayısıyla sosyal kalkınmanın ekonomik kalkınma olmadan bağımsız olamayacağından hareketle, “sosyal kalkınma” yerine “sosyo-ekonomik kalkınma” kavramının kullanılmasının daha uygun olduğu ileri sürülmektedir (Özkan ve Beyazlı, 2018: 24; Özdemir ve Altıparmak, 2005: 97).

Bu anlamda Kalkınma Planlarında belirtilen temel hedefler doğrultusunda, ekonomi yöneticileri tarafından bölge, iller ve ilçelerin sosyo-ekonomik yapılarındaki değişmelerin ortaya konulması amacıyla araştırmalar yapılmaktadır. Bununla; bölgelerin, illerin ve ilçelerin sektörler itibarıyla gelişiminin izlenmesi ve buna göre karşılaştırmalar yapılması sağlanmaktadır. Diğer taraftan kamu kaynaklarının, kalkınmada öncelikli yöreler ve özel sektör yatırımlarına yönlendirilmesi bakımından daha etkin kullanılmasına da imkan sağlamaktadır (Kavasoğlu, 2007: 1).

3. Ordu İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi, birden fazla ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenler kullanılarak yapılmaktadır. Bununla birlikte gelişmişlik sıralaması, coğrafi alanda ölçme ve karşılaştırma imkanı veren sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksleri ile yapılmaktadır. Bu kapsamda ülkemizde, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) araştırması ile illerin ve bölgelerin gelişmişlik sırası tespit edilmektedir. Bununla bölgelerin ve illerin hangi gelişme grubunda yer aldığı belirlenerek kamu kaynaklarını daha etkin kullanma imkanı ortaya çıkmaktadır. Yine bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve dengeli kalkınma için gerekli analiz altyapısı sağlanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 1). İllerin sosyo-ekonomik yapısının belirlenmesi, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasının belirlenmesinde kullanılan sosyal ve ekonomik göstergeler

aracılığıyla belirlenmektedir. Bunlar ise genellikle; coğrafi, sosyal ve ekonomik göstergeler şeklinde üç ana grup altında toplamaktadır.

3.1. Coğrafi Yapı

Ordu ili Doğu Karadeniz bölgesinde yer alması ve dolayısıyla kışları serin, yazları ılık ve her mevsimde bol yağmur alan tipik Karadeniz iklimine sahiptir. Arazi yapısı ise iç kesime doğru gittikçe yüksekliği 3000 metreyi bulan dağların etkisiyle genellikle çok meyilli ve dik tepelerden oluşmaktadır. Bu coğrafi yapısına rağmen Ordu ilinde önemli akarsular, göller, yaylalar ve mesire alanları bulunmaktadır (Karaman, 2012: 22-24).

3.2. Sosyal Yapı

İllerin gelişmişlik düzeyi ve sıralamasının belirlenmesinde sosyal yapı kapsamında nüfus oldukça önemli bir değişkenlerdir. Çünkü nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerleşim birimleri birer cazibe merkezleri olacağından alacakları göçlerle birlikte buralarda doğal olarak şehirleşme oranı da yükselecektir. Diğer taraftan özellikle nüfusun genç (15-64 arası işgücü yaşında) olması ve göçle gelen nüfusun nitelikli işgücüne sahip olması ilin sıralamadaki yerine etki edecektir. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 15; T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 24). Bu açıdan Ordu ili özellikle son yıllarda göç alan bir duruma gelmiş ve aldığı göçün yaş aralıkları; ilk sırada 20-24 yaş aralığı ve ikinci sırada 25-29 yaş aralığıdır (TÜİK; <https://www.nufusu.com/il/ordu-nufusu;> <https://karadeniz.gov.tr/>).

Sosyo-ekonomik yapıya ilin gelişmişlik sıralamasının belirlenmesinde önemli katkısı olan bir diğer sosyal gösterge olan eğitim ve sağlık göstergeleri açısından Ordu ilinde son yıllarda olumlu gelişmeler Türkiye geneli ile uyumlu bir seyir izlemektedir. Bu açıdan Ordu ilinde okul öncesi okullaşma oranı %57,70 iken; ilkokul okullaşma oranı %90,56; ortaokul okullaşma oranı %85,95'dir. Diğer bir ifade ile orta öğretimde lise eğitimi hariç okullaşma oranı %78,07 iken, ilk öğretim ile yüksek öğretim arasındaki görülen eğitimi ifade eden orta öğretim okullaşma oranı ise %89,56'dır. TÜİK en son verilerine göre, Ordu ili 2018 yılı %94,2 okur-yazar oranı ile Türkiye geneli okur-yazar oranı olan %96,97'ye çok yakın bir durumdadır. Aynı şekilde 2018 yılı verilerine göre 678 kişiye bir hekim düşen Ordu

ili Türkiye geneli hekim başına düşen hasta sayısı olan 536'nın biraz üzerindedir (<http://www.odu.edu.tr/>; <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>); https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Ordu-TR.html).

Önemli bir sosyo-ekonomik göstergelerden olan kültür ve turizm açısından da Ordu ili avantajlı bir yapıya sahiptir. Bu anlamda Tablo 1'de Ordu ili sınırları içerisinde bulunan kültür ve turizm alanları olan; kaleler, kiliseler, müzeler, tarihi yapılar ve doğal varlıklar gösterilmektedir.

Tablo 1. Ordu İlinde Kültür ve Turizm Alanları

Kaleler	Kiliseler	Müze ve Tarihi Yapılar	Mesire Alanları ve Doğal Varlıklar
Ünye Kalesi	Perşembe Yason Kilisesi	Paşaoğlu Konağı (Etnografya Müzesi)	Boztepe
Gölköy Kalesi	Taşbaşı Kilisesi	Paşaoğlu Konağı	Yasonburnu Yarımadası
Bolaman Kalesi	Mesudiye Rum Ortodoks Kilisesi	Osman Paşa Şadırvanı	Çaka Kumsalı ve Mesire Yeri
Meletios Kalesi	Ordu Düz Mahalle Kilisesi	Bolaman Hazine Daroğlu Konağı	Perşembe Yaylası, Çambaşı Yaylası
Cotyora Kalesi	Mesudiye Topçam Muzadere Rum Kilisesi	Fatsa Hacı Hulusi Baba Camii	Hoynat Adası
Kurul Kalesi	Mesudiye Şaphane Kilisesi	Bolaman Yeni Pazar Camii	Ohtamış Şelalesi
Cıngırt Kaya Mezarları			Fatsa Gaga Gölü
Göller Kalesi			Çiseli Şelalesi
			Sarmaşık Kaplıcası

Tablo 1'de görülen kültür ve turizm alanlarının zenginliğinin yanında Ordu ili alternatif turizm açısından da uygun bir doğa yapısına sahiptir. Bu açıdan Tablo 2 Ordu ilinin alternatif turizm ve doğa turizm çeşitlerini göstermektedir. Tablodan da görüleceği üzere ilde; doğa turizmi, yayla turizmi, macera turizmi ve tarıma dayalı turizm çeşitleri başta olmak üzere birden fazla alternatif turizm imkanları bulunmaktadır.

Tablo 2. Ordu İli Doğa Turizmi Çeşitleri

Turizm Adı	Turizm Adı	Turizm Adı
Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji)	Bisiklet Turizmi	Yön Bulma (Oryantiring)
Doğa Yürüyüşü (Trekking)	Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği	Kış Turizmi
Yayla Turizmi	Foto Safari	Hava Sporları Turizmi
Av Turizmi	Tarım ve Çiftlik (Agro) Turizmi	Botanik Turizmi
Sportif Olta Balıkçılığı	Kamp Karavan Turizmi	Atlı Doğa Yürüyüşü
Akarsu Turizmi	Dağcılık	Mağara Turizmi
Festival turizmi		

Kaynak: Karaman, 2012: 74-84'den yararlanılarak hazırlanmıştır).

Tablo 1 ve Tablo 2'de görüldüğü üzere ildeki çeşitli turizm imkanlarının varlığı son yıllarda turist ve belgeli tesis sayısında artışlara neden olmuştur. 2018 yılı itibariyle ile gelen yıllık turist sayısı 850 bine, turizm işletme belgeli tesis sayısı 33'e ve yatak sayısı ise 3 binlere yaklaşmıştır (Ordu Ticaret Borsası, 2019b: 6; https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Ordu-TR.html).

3.3. Ekonomik Yapı

Ekonomi biliminin temel amacı, ekonomik olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkilerini açıklayan genellemelerin anlaşılır halde geliştirilmesidir. Diğer bir ifade ile ekonomi bilimi, gerçek hayatın karmaşık ve anlaşılması güç yapılarını basite indirgeyerek anlaşılır hale getirmektedir (Eğilmez ve Kumcu, 2011: 18-19). Bunu yaparken aynı zamanda ekonomi bilimi insanın doğa, insanın insan, insanın toplum ve insanın mal ve hizmetler ile olan ilişkilerini esas almaktadır (Eğilmez, 2018: 17). Ekonomik yapı ise; "bir ekonomik birimin yapısını belirli koşullar altında ve belirli bir zamanda karakterize eden oranların tümü" olarak ifade edebiliriz. Bu anlamda ekonomik yapıyı ortaya koyan göstergeler ise genellikle; tarım, sanayi, dış ticaret yapısı, vergi yapısı ve milli gelirin dağılımını oluşturmaktadır (Dura, 2019). Ancak burada ekonomisi tarıma dayanan Ordu ilinin tarım ve sanayi yapısı hakkında kısa bilgiler verilecektir. Daha sonra ise aşağıda "Gelişmişlik Düzeyi Açısından Ordu İli" başlığı altında ilin gelişmişlik sıralaması sosyo-ekonomik göstergeler kapsamında ve milli gelir ile vergi yapısı açısından ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Ordu ilinin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmakta ve nüfusun %70'inin geliri findıktan karşılanmaktadır. Ordu ilinin yüzölçümünün yaklaşık %88,6'sını tarım alanı, %6,4'ünü orman ve fundalık alanı, %2,8'i çayır ve mera alanı, %2,2'sini ise tarım dışı araziler oluşturmaktadır. Bu durumu gösteren Tablo 3'de görüldüğü üzere Ordu ilinin 2.527.770 hektar olan toplam arazisinin %88,6'sı tarıma uygundur. Bu açıdan Ordu, tarıma elverişli arazi varlığı bakımından Türkiye ortalamasının üzerindedir. Toplam tarım alanının %90'ında findık tarımı yapılmakta olup ülkede 5.831.729 hektar olan toplam findık alanının 2.277.243 hektarı Ordu'da bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de en fazla findık alanına sahip olan Ordu Türkiye findık üretiminin %32,4'ünü gerçekleştirmektedir. Son zamanlarda findık piyasasındaki olumsuz gelişmeler nedeniyle alternatif tarım ürünleri olan bal, kivi ve soya fasulyesi ürünlerine yönelimler artmıştır.

Tablo 3. Ordu İlinin Arazi ve Tarımsal Faaliyetleri Dağılımı

Ordu İlinin Arazi Dağılımı			Tarımsal Faaliyetlerin Ülke İçindeki Yeri		
Cinsi	Miktarı (Ha.)	Toplamdaki Payı (%)	Ürün	Ülkedeki Payı (%)	Ülke Sıralaması
Tarım Alanı	2.527.770	88,6	<i>Findık</i>	32,4	1
Orman Alanı	184.652	6,4	<i>Bal</i>	14,7	1
Çayır-Mera	79.000	2,8	<i>Kivi</i>	11,0	3
Tarım Dışı Arazi	59.800	2,2			
Toplam	2.851.222	100			

Kaynak: Ordu Ticaret Borsası, 2019 b: 16.

Hayvancılık bakımından Ordu ili yeterli düzeyde olmamakla birlikte kendi kendine yeter durumda sayılabilmektedir. Özellikle yaylacılıkla birlikte küçükbaş hayvancılık son yıllarda kaybetmiş olduğu ivmeyi yeniden kazanmaya başlamıştır. Bunun dışında genellikle balıkçılık ve özellikle son yıllardaki kültür balıkçılığı (kafes balıkçılığı) ilin ekonomik yapısına önemli katkılar sağlamaya başlamıştır (Ordu Ticaret Borsası, 2019b: 29-30).

Ordu ili yukarıda da belirtildiği üzere tarıma dayalı bir yapıya sahip olduğundan sanayi sektörü de tarıma dayalıdır. Bu yüzden Ordu ilinin sanayi sektörü; gıda ürünleri imalatı ile orman ürünleri ve mobilya sanayi ağırlıklıdır. Bunların

dışında; toprağa dayalı sanayi, hazır beton ve çimento, madencilik ve hazır giyin alanları da Ordu ili sanayisi açısından son yıllarda gelişme göstermektedir. Bu gelişmeler kapsamında Ordu ili genelinde 2019 yılı itibari ile imalat sanayi alanında faaliyet gösteren firma sayısı 1.772 ve bu alanda istihdam ise 19.635 kişidir. Bu istihdamın ise %28'i gıda ürünleri imalatı sektöründe; %33'ü tekstil ve giyim eşyası imalatı sektöründe çalışmaktadır (<http://www.otso.org.tr/dosya/YAYINLAR/YAYINLARIMIZ/ORDU-GENEL-GORUNUM.pdf>, : 3). Ordu ilinde yer alan sanayi işletmelerinin %21,1'i mikro ölçekli, %61,3'ü küçük ölçekli, %14,3'ü orta ölçekli ve %3,2'si büyük ölçekli işletmelerdir. Bu anlamda Ordu ili toplam sanayi işletmeleri içerisinde %0,4 lük bir oran ile sanayisi gelişmekte iller arasında yer almaktadır (Ordu Ticaret ve Sanayi Odası, 2017: 5).

Bu ekonomik yapı kapsamında Ordu ili işgücü ve istihdam durumuna baktığımızda ülke ortalamasından daha iyi bir durum göstermektedir. En son 2017 yılında TÜİK tarafından açıklanan verilere göre Ordu'da işgücüne katılım oranı, Türkiye ortalaması %58 oranının üzerinde ve %60,6'dır. İstihdam oranı ise, Türkiye ortalaması %51,5 oranının üzerinde ve %58,3'tür. Aynı şekilde işsizlik oranı da Türkiye ortalaması %11,1 oranının altında ve %3,8'dir (Ordu Ticaret Borsası, 2019b: 5).

4. Gelişmişlik Düzeyi Açısından Ordu İli

Kalkınma Planlarında belirtilen temel hedefler doğrultusunda bölgelerin, illerin ve ilçelerin, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Buradaki amaçlardan birisi, bölgelerin, illerin ve ilçelerin ekonomik ve sosyal sektörler itibariyle zaman içinde izlenmesiyle birlikte karşılaştırmalar yapılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda bu araştırmalar; Kalkınmada Öncelikli Yörelere belirlenmesine, kamu kaynaklarının tahsisine ve özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesine ilişkin politikaların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (DPT, 2003: 1).

Bu amaca yönelik olarak, 1980'den bugüne ülkemizde yapılan tüm gelişmişlik düzeyini belirlemeye yönelik çalışmalarda kullanılan değişkenler 3S denilen;

sıralama, sınıflama ve seçme yaklaşımı içerisinde sistematik olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylece, bölgesel gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmalarda kullanılacak ve üzerinde uzlaşılmış değişkenler veri seti oluşturulması öngörülmüştür (Özkan ve Beyazlı, 2018: 22).

1980 yılından bu yana bu tür çalışmaların en kapsamlısını DPT tarafından 2003 yılında yapılan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, oluşturmaktadır. Diğer bütün çalışmalar genellikle bu çalışmayı referans almışlardır. 2003 yılında DPT tarafından yapılan çalışmadan sonra en kapsamlı çalışmalar; 2013 yılından en önemli çalışmalar ise; 2010 yılında, T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)” ile 2019 yılında T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2017 yılına ait; “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017” ve “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017”, çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda sosyo-ekonomik göstergeler sekiz alt başlık (Kategoriye) ve 52 değişken ile illerin ve ilçelerin gelişmişlik düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 10-14). Ordu ilinin gelişmişlik düzeyi sıralaması bu araştırmalar kapsamında; Türkiye, Bölge ve özellikle TR90 bölgesine göre yapılmıştır.

Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (Eurostat) tarafından AB’de üretilecek bölgesel istatistiklerde belli bir yapı oluşturmak için İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) geliştirilmiştir. Bu kapsamda AB-Türkiye üyelik müzakereleri sürecinde 35 başlıktan oluşan müktesebat başlıklarının 18.si olan 'istatistik' faslı uyumlu hale getirilmesi amacıyla 22 Eylül 2002 günü Devlet Planlama Teşkilatı ve Türkiye İstatistik Enstitüsü tarafından Türkiye için üç ayrı düzeyde (Düzye 1, Düzye 2 ve Düzye 3 şeklinde) bir bölge sınıflandırılması oluşturulmuştur. Ordu ilinin de içinde bulunduğu TR90 bölgesi Düzye-2 bölgesinde bulunmaktadır. Türkiye’de illerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması kriterleri göz önüne alınarak 12 tane Düzye 1, 26 tane Düzye 2 ve 81 tane Düzye 3 İBBS bölgesi tanımlanmıştır. Düzye 2 bölgeleri AB’den en fazla yardım alacak birimler olarak belirlendiğinden bu birimlerin

oluşturulmasında; “ortak sorunlara sahip, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak birbirine yakın ve coğrafi olarak benzer özellikler gösteren iller” gruplanmıştır (Şengül, Eslemian, ve Eren, 2013: 76-77). Ordu ili ve içinde bulunduğu Karadeniz bölgesi ve TR90 bölgesi gelişmişlik sıralamasında Düzey 2 Bölgeleri içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla karşılaştırmalar özellikle bu kapsamda yapılmıştır. Ordu ile birlikte; Trabzon, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane illeri de TR90 bölgesinde yer almaktadır. Tablo 4, Ordu ilinin gelişmişlik düzeyini sıralamasını ortaya koyarken yer aldığı ve karşılaştırma yapılacağı bölgeleri ve illeri göstermektedir.

Tablo 4. Ordu İlinin Bulunduğu Bölge ve Alt Bölge Düzeyleri

Bölgeler	Mevcut İller
Karadeniz Bölgesi (<i>Toplam: 18 il</i>)	Amasya, Artvin, Bartın, Bayburt, Bolu, Çorum, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Karabük, Kastamonu, Ordu , Rize, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Zonguldak
Doğu Kar. Böl. (DOKAP) (<i>Toplam: 9 il</i>)	Artvin, Bayburt, Giresun, Ordu , Gümüşhane, Rize, Samsun, Trabzon, Tokat
TR90 Doğu Karadeniz (<i>Toplam: 6 il</i>)	Trabzon, Ordu , Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane

Kaynak: (DPT, 2003: 55-56; T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50; T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 35-36; Albayrak, 2005: 166; Yıldız, Sivri, ve Berber, 2012: 158). Yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

4.1. Ordu İlinin Sosyal ve Ekonomik Göstergeler Kapsamında Gelişmişlik Sıralaması

TR90 bölgesinde yer alan 6 ilden Trabzon ve Rize, altı (6) gelişmişlik kademesinden üçüncü gelişmişlik kademesinde, Artvin dördüncü gelişmişlik kademesinde, Ordu ve Gümüşhane ise beşinci gelişmişlik kademesinde yer almaktadır. Aşağıdaki Tablo 5 toplam 52 adet gösterge kapsamında Ordu ilinin ülke, bölge, Doğu Karadeniz ve TR90 bölgesi itibariyle gelişmişlik sıralamasını göstermektedir.

Tablo 5. Ordu İlinin Bulunduğu Bölge Düzeylerindeki Sıralaması

Bölgeler	1996	2003	2010	2017
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	55	57	61	60
<i>Karadeniz Bölgesi (18 il)</i>	14	16	16	16
<i>Doğu Karadeniz Bölgesi (DOKAP) (9 il)</i>	7	7	7	7
<i>TR90 Doğu Karadeniz (6 il)</i>	5	5	5	5

Kaynak: (DPT, 2003: 55-56; T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 50; T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 35-36; Albayrak, 2005: 166; Yıldız, Sivri, ve Berber, 2012: 158). Yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

DPT'nin 2003 yılında yapmış olduğu “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” çalışmasına göre Ordu ili; 1996 yılında sosyo -ekonomik gelişmişlik sıralamasında 55. sırada yer alırken, 2003 yılında 57. sıraya düşmüştür. 2019 yılındaki yapılan çalışmaya göre ise 2017 yılı itibariyle 60. sırada yer almaktadır. Her iki durumda da Ordu ili -2 (iki) basamak gerilemiştir. Kademe olarak ise; illerin gelişmişlik sıralamasına göre ayrıldığı 6 kademedeki sürekli olarak 4. Kademe de bulunmaktadır. Diğer taraftan Ordu, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Trabzon'la birlikte en yüksek şehirleşme oranına (yüzde 82) sahiptir. İşsizlik açısından yüzde 6,1'lik oranıyla 81 il içinde en iyi on ikinci il konumundadır. Yüzde 50,1'lik meslekî ve teknik liseler okullaşma oranıyla ülke ortalamasının (yüzde 44) üzerinde yer almaktadır. Buna karşın, otuz yaş ve üzeri her on bin kişiden 81'inin yüksek lisans veya doktora mezunu olduğu Ordu, bu alanda ülke ortalamasının (on binde 186) gerisinde kalmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 59).

2016 yılında “Türkiye’de Gelişmişlik Düzeyi Farklılıklarının Analizi” şeklinde yapılan çalışmada Türkiye’de iller coğrafi, sosyal ve ekonomik tüm göstergeler (demografik, istihdam, eğitim, imalat, mali, sağlık ve erişebilirlik) açısından gelişmişlik durumlarına göre; ilk üç ve son üç iller şeklinde sıralanmıştır. Bu sıralamada Ordu ili, ilk üç ve son üç içerisinde bulunmamaktadır. Diğer bir ifade ile Ordu ili diğer çalışmalarda olduğu üzere orta düzeyde gelişmiş iller içerisinde yer almaktadır. Hatta TR90 bölgesi illerden hiç birisi ilk ve son üç sınıflandırma

içerisinde değildir. Sadece Artvin demografik göstergeler açısından son üç il içerisinde yer almaktadır (Çetin ve Sevüktekin, 2016: 57-58).

4.2. Ordu İlinin Alt Boyutlar İtibariyle Gelişmişlik Sıralaması

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Tarafından 2019 Yılında “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017” çalışmasına göre yapılmıştır. Bu çalışmaya göre Türkiye’de illerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sekiz ana başlık olarak belirlenen; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi alt boyutlarında toplam 52 adet değişkenle yapılmıştır. İşte bu 52 değişkenle yapılan ve sekiz alt başlıkta toplanan TR90 bölgesinin gelişmişlik sıralaması Tablo 6’da gösterilmiştir. Ordu SEGE sıralamasında toplam iller içerisinde 60. sırada yer almakta ve bununla sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından 81 il içerisinde gelişmişlik düzeyi en zayıf olan son illere yakın bir durumdadır. Aynı şekilde TR90 bölgesinde de 6 il içerisinde genellikle son sıralarda yer almaktadır. Diğer bir ifade ile DEM, SAĞ, RYK ve YKL göstergeleri kapsamında 6 il içerisinde 4. Sırada diğerlerinde 5. (sondan bir önceki) sırada yer almaktadır. Mali değişkenler (MAL) göstergeleri kapsamında ise en son sırada yer almaktadır.

Tablo 6. TR90 Bölgesi ve Ordu İlinin Alt Boyutlar İtibariyle Gelişmişlik Sıralaması

	SEGE	DEM	İST	EĞT	SAĞ	RYK	MAL	ERİ	YKL
Trabzon	26	15	42	7	4	23	29	54	40
Rize	36	43	31	9	20	29	26	45	57
Artvin	49	67	34	36	53	66	33	55	61
Giresun	53	33	60	37	47	60	55	60	48
Ordu	60	41	57	57	50	55	59	66	60
Gümüşhane	64	21	55	59	64	53	58	78	70

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a: 67-68; DOKA, 2015: 9-10. (yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)

SEGE : Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik
DEM : Demografi Değişkenleri
İST : İstihdam Değişkenleri
EĞT : Eğitim Değişkenleri
SAĞ : Sağlık Değişkenleri 1 Yüz Bin Kişiye Düşen
YKL : Yaşam Kalitesi Değişkenleri
ERİ : Erişilebilirlik Değişkenleri
MAL : Mali Değişkenler
RYK : Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Değişkenleri

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün SEGE-2017 çalışmasında ayrıca ilçelerin de gelişmişlik sıralaması yapılmıştır. Bu sıralamaya göre; en gelişmiş ilçeler 1. Kademe olmak üzere 6 kademe sınıflandırılmıştır. Ordu ilinin ve TR90 bölgesi illeri ilçelerinin gelişmişlik sıralamasına göre altı kademe içerisindeki incelemesinde Ordu ilinin, 19 ilçesinin 12 tanesi 5. Kademe yer almaktadır. 2. ve 3. Kademe ise 3 ilçesi bulunmaktadır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b: 32-33).

4.3. Ordu İlinin GSYH, Büyüme ve Kişi Başına Gelir Açısından Gelişmişlik Sıralaması

Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH), bir ülkenin sınırları içerisinde belirli bir dönem (bir yıl) içerisinde üretilen toplam mal ve hizmetlerin parasal değerini ifade etmektedir. Büyüme, bir ülkenin yine belirli bir dönem (bir yıl) içerisinde GSYH'deki artıştır. Diğer bir ifade bir önceki yıla göre cari yıldaki mal ve hizmet miktarındaki artış olarak ifade edilmektedir. Büyüme oranı ise, belirli bir dönemde GSYH'de (milli gelirden) meydana gelen artışın bir önceki dönem milli gelirine oranı şeklindeki hesaplamadır.

Kişi başına gelir ya da milli gelirden kişi başına düşen gelir ise, belirli bir dönem (bir yıl) içerisinde kişilerin ellerine geçen toplam gelir miktarıdır. Kişi başına gelir gerek ekonominin zaman içinde gelişimi açısından, gerekse uluslararası karşılaştırmalar açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda kişi başına düşen gelir, yıllık nüfus artışı ile büyüme hızı arasındaki ilişkiyi açıklaması açısından da önem taşımaktadır (Kepenek ve Yentürk, 200: 450). Gelir dağılımı ise, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen milli gelirin bireyler veya üretim faktörleri arasındaki dağılımıdır. Gelir dağılımı analizi yapılmasındaki amaç ise, milli geliri toplumu oluşturan bireyler ve faktörler arasında farklı dağılım biçimlerinin nedenlerinin ve sonuçlarının ortaya konulmasıdır (Şahin, 2012: 631).

Bu anlamda ülkeler için olduğu şekilde bölgeler ve iller için de büyüme ve kişi başına gelir ölçümleri yapılabilmektedir. Dolayısıyla Tablo 7, Ordu ilinin GSYH açısından Türkiye ve alt bölgeler itibariyle 2010 ve 2018 yılları

sıralamasını göstermektedir. Tablo 8 ise yine aynı şekilde 2010 ve 2018 yılları Ordu ilinin kişi başına gelir ve büyüme açısından sıralamasını göstermektedir.

Tablo 7. Ordu İlinin GSYH ve Büyüme Açısından Ülke ve Bölge Sıralaması

Bölge ve Türkiye	Sıralaması		Yüzde Payı (%)		Büyüme	Kişi Başına Gelir	
	2010	2018	2010	2018		\$	TL
	2010	2018	2010	2018	2018	2018	2018
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	33	31	0,54	0,52	2,83	9,693	47,750
Karadeniz Bölgesi (18 il)	4	4	7,39	7,90	1,63	6,794	32,071
Doğ. Kar. Böl (DOKAP) (9 il)	3	3	12,99	13,94	1,74	6,443	30,413
TR90 Doğu Karadeniz (6 il)	2	2	22,42	23,48	1,76	6,776	31,984

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, den yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablolardan da görüleceği üzere Ordu ili, gerek GSYH ve gerekse kişi başına düşen gelir ve büyüme açısından yer aldığı bölgeler itibariyle orta sıralarda ya da alt sıralarda yer almaktadır. GSYH açısından 2010 yılında 81 il içerisinde 33. sırada iken 2018 yılında 31. sıraya yükselmiştir (Tablo 7). Tablo 8'de görüleceği üzere ise, kişi başına düşen gelir açısından TR90 bölgesi içinde Trabzon'dan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Buna karşılık 2018 yılında büyüme açısından aynı bölgede altı il içerisinde birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 8. Ordu İlinin GSYH, Kişi Başına Gelir ve Büyüme Açısından TR90 Karadeniz Bölgesi Sıralaması

Sıra No	İller	2010 (Bin TL)	2018 (Bin TL)	2018 Yılı Kişi Başına Gelir		2018 Yılı Büyüme
				\$	(TL)	
	<i>Türkiye</i>	1 160 013 978	3 724 387 936	9.693	45.750	2,83
1	Trabzon	9 808 345	28 767 192	7.646	36.089	-0,37
2	Rize	4 153 404	13 082 296	8.156	38.497	3,30
3	Giresun	4 075 643	11 136 706	5.294	24.990	-2,81
4	Artvin	2 349 046	6 724 453	8.376	39.538	4,87
5	Ordu	6 321 034	19 696 406	5.511	26.014	1,54
6	Gümüşhane	1 483 310	4 457 546	5.673	26.778	4,03

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, den yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

TÜİK'in 2018 yılına ait bölgesel GSYH verilerine göre, kişi başına düşen gelir açısından Doğu Karadeniz Bölgesinde kişi başına düşen geliri en fazla artan il Bayburt olmuştur. En fazla fakirleşen il ise Giresun olmuştur. Yine Ordu ilinin

yer aldığı Karadeniz Bölgesi açısından bir önceki yıla göre yaklaşık %15 oranında en fazla fakirleşen il ise Sinop ilidir (Özkul, 2019).

4.4. Vergi Yapısı Açısından Gelişmişlik Sıralaması

En temel kamu finansman aracı olarak vergilerin kişilerin ve firmaların davranışları üzerinde farklı etkileri bulunmaktadır. Bu yüzden vergi yapısı oluşturulurken verginin bir finansman aracı dışında bu etkilerin de dikkate alınması gerekmektedir. Ülkelerde, bölge ve illerde vergi hasılatını etkileyen ve hatta belirleyen faktörlerden birisi de o ülkenin vergi yapısıdır. Vergi yapısı ise, vergi sistemini oluşturan çeşitli vergilerin hem toplam vergiler içerisinde ve hem de gayri safi milli hasıla ve devlet gelirleri gibi iktisadi büyüklükler içerisindeki nispi paylarını ve önemini ifade etmektedir (Korkmaz, 1982: 21). Genel olarak bütün ülkelerde vergi gelirleri, gelir, servet ve harcama vergilerinden oluşmaktadır. Bu çeşitli vergilerin uygulanması ve vergi tahsilatları bakımından ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılıklar göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde vergi gelirleri, dolaysız vergilerden ve yüksek oranda olurken, gelişmekte olan ülkelerde durum bunun tersine, dolaylı vergilerden ve düşük oranda gerçekleşmektedir (Nadaroğlu, 1996: 380-384).

Bu yüzden vergi yapısını belirleyen faktörlerin bilinmesi, mevcut vergi yapısını değiştirmeye yönelik reformların başarısı açısından önem taşımaktadır. “Ülkenin içerisinde bulunduğu mevcut yapıya (gelişmiş veya gelişmekte olma durumuna) göre, uygun olmayan bir değişikliğin etkin sonuç vermesi mümkün değildir. Farklı iktisadi yapıya sahip ülkelerde vergi yapısı da farklı olacaktır. Bunun yanında, iktisadi ve sosyal yapıda meydana gelen değişimler vergi sisteminin bileşiminde de değişimler meydana getirecektir” (Goode, 1986: 196). Kısaca bir ülkenin, bölgenin, hatta ilin iktisadi ve sosyal yapısında meydana gelen değişmelerin vergi yapısında da değişiklikler oluşturacağı ve vergi yapısının büyük ölçüde ülkenin, bölgenin, hatta ilin ekonomik gelişmişlik seviyesine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında mükellef sayıları da vergi yapısının içerisinde önemli bir faktör olup, vergi gelir ve giderlerinin belirlenmesinde büyük öneme sahiptir.

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından her yıl hazırlanan faaliyet raporlarında, mükellef türlerine göre faal mükellef sayıları, ülke geneli ve iller itibariyle yayınlanmaktadır. Toplam mükellef sayıları gelişmişlik sıralamasının yapıldığı 2010, 2017 ve 2018 yıllar itibariyle Tablo 9’da gösterilmiştir. Mükellef sayılarında en büyük miktarı gerçek kişiler oluşturmaktadır. Bunları ise, Limited Şirket, Anonim Şirket, Adi Ortaklık, Kooperatifler takip etmektedir. Mükellef sayılarına 2018 yılından itibaren yeni bir mükellef grubu olarak KDV 3 mükellef sayıları eklenmiştir. Bu mükellefler, KDV mükellefi olmamakla birlikte Türkiye’de ikametgahı, işyeri ve kanuni iş merkezi bulunmayan, ancak gerçek kişilere elektronik ortamda bir bedel karşılığında hizmet sunanlardır.

Tablo 9. Türkiye Geneli Faal Mükellef Sayıları

Mükellef Türü	Mükellef Sayısı		
	2010	2017	2018
Gerçek Kişi	3.426.663	4.599.750	4.746.214
Limited Şirket	565.969	620.233	658.773
Anonim Şirket	79.388	118.383	126.546
Adi Ortaklık	40.332	43.945	43.606
Kooperatif	42.835	34.970	34.802
Banka Şubesi	-	11.539	11.621
İş Ortaklığı	-	4.752	4.633
Kollektif Şirket	2.786	1.704	1.581
Adi Komandit Şirket	226	123	121
Avukatlık Ortaklığı	-	60	61
Eshamlı Komandit Şirket	-	1	1
KDV 3 Mükellefi	-	-	146
Diğer	90.722	104.895	110.426
Toplam	4.248.922	5.540.355	5.738.531

Kaynak: <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari>, (2010, 2017 ve 2018 yıllarına ait faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır).

*31/12/2010, 2017, 2018 tarihi itibarıyla verilmiştir.

Tablo 10 ise, Tablo 9 ve yine Gelir İdaresi tarafından yayınlanan yıllık faaliyet raporlarında yararlanılarak hazırlanmıştır. Tablo 10’da da izleneceği üzere Ordu ili faal mükellef sayıları açısından 2010 yılında 81 il içerisinde 45.sırada iken 2018 yılında 27.sıraya yükselmiştir. Diğer bir ifade coğrafi ve sosyal yapı bakımından sıralamasında olduğu gibi ilk otuz il arasında bulunmaktadır. Buna karşılık içinde bulunduğu bölge sıralamasındaki yeri Karadeniz Bölgesinde 18 il ve 9 ilin bulunduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde 2018 yılı itibariyle 3.sırada

bulunmaktadır. TR90 ve altı ilin bulunduğu bölgede ikinci sırada yer almakta ve bu bölgenin toplam mükellef sayısının %25'inden fazlasına sahiptir. 2018 yılında Karadeniz bölgesinde toplam 486.190 mükellef, Doğu Karadeniz (DOKAP) bölgesinde 276.793 faal mükellef bulunurken TR90 Bölgesinde ise toplam 166.516 faal mükellef bulunmaktadır.

Tablo 10. Ordu İlinin Faal Mükellef Sayıları Bazında Sıralaması

Bölgeler	Sıralaması			% Oranı		
	2010	2007	2018	2010	2007	2018
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	45	27	27	0,79	0,73	0,78
<i>Karadeniz Bölgesi (18 il)</i>	4	3	3	8,87	8,68	8,70
<i>D. Kar. Bölgesi (DOKAP) (9 il)</i>	3	3	3	15,50	15,22	15,29
<i>TR90 Doğu Karadeniz (6 il)</i>	2	2	2	25,65	25,38	25,42

Kaynak: <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari>, (2010, 2017 ve 2018 yıllarına ait faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır).

2018 yılında vergi türü bazında faal mükellef sayıları; gelir vergisi, kurumlar vergisi, basit usul ve KDV açısından değerlendirilmiştir. Gelir vergisi faal mükellef sayıları; Karadeniz Bölgesi 15.894, DOKAP Bölgesi 86.873 ve TR90 Bölgesi 49.033 şeklindedir. Kurumlar vergisi aynı bölgeler içinde sırasıyla; 38.532, 22.869 ve 13.661 kişidir. Basit usul faal mükellef sayıları sırasıyla; 118.323, 72.326 ve 45.371 iken KDV mükellef sayıları aynı şekilde bölgeler itibariyle; 183.515, 106.851 ve 61.019 kişidir. Ordu ilinin aynı yıl olan 2018 yılında faal mükellef sayıları; gelir vergisi 12.244, kurumlar vergisi 2.850, basit usul 13.435 ve KDV mükellef sayısı 14.591'dir. Bu rakamlarla Ordu ili TR90 Bölgesinde gelir vergisi mükelleflerinin %24,97'sine, kurumlar vergisini %20,86'sına, basit usulde %29,61'ine ve KDV açısından mükellef sayılarının %23,91'ne sahiptir.

Tablo 11 bu rakamlar doğrultusunda hazırlanmış olup Ordu ilinin ülke ve yer aldığı bölgeler içerisindeki sıralaması belirlenmiştir. Tablodan da izleneceği üzere Ordu ilinin toplam mükellef sayılarında 27.sırada iken, vergi türü bazında basit usulde az da olsa bir iyileşme söz konusu iken, gelir vergisi, KDV ve özellikle de kurumlar vergisi mükellefleri açısından sıralamasında kötüleşme meydana gelmiştir.

Tablo 11. Ordu İlinin Faal Mükellef Sayılarının Vergi Türü Bazında Sıralaması (2018 Yılı)

Bölgeler	Sıralamadaki Yeri			
	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Basit Usul	KDV
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	29	36	23	30
<i>Karadeniz Bölgesi (18 il)</i>	3	3	3	3
<i>D. Kar. Bölgesi (DOKAP) (9 il)</i>	3	3	3	3
<i>TR90 Doğu Karadeniz (6 il)</i>	2	2	2	2

Kaynak: <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari>, (2018 yılına ait faaliyet raporundan yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır).

Tablo 12, 2018 ve 2019 yıllarındaki bütçe gelir ve giderlerinin; ülke geneli, Karadeniz Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi (DOKAP), TR90 Doğu Karadeniz (TR90 Bölgesi) ve Ordu açısından göstermektedir. Buradaki maksat Ordu ilinin aynı bölgeler itibariyle mükellef sayıları bakımından ülke ve bu bölgeler içindeki gelişmişlik sıralamasının ortaya konulmasıdır.

Tablodaki rakamlara bakıldığında Ordu ili bütçe geliri ülke gelirinin her iki yıl binde 15'ine karşılık gelirken, bütçe giderleri binde 30 oranındadır. Bu oranlar 2018 (2019 yılında ise çok yakın oranlardadır) yılında gelir açısından; Karadeniz bölgesinde %5,20, DOKAP bölgesinde %9,60 ve TR90 bölgesinde ise %17,04 oranındadır. Aynı şekilde giderler açısından sırasıyla; %6,64, %10,60 ve %17,98 düzeyindedir. Tablo 13 ise tablo kaynağından ve Tablo 12'de yararlanılarak Ordu ilinin sıralamasının gösterilmesi açısından hazırlanmıştır.

Tablo 12. Bütçe Gelirleri ve Giderleri (bin TL)

	2018		2019	
	Bütçe Giderleri	Vergi Gelirleri *	Bütçe Giderleri	Vergi Gelirleri *
<i>Türkiye Geneli</i>	830.809.401	738.180.401	999.489.433	819.603.099
<i>Karadeniz Bölgesi</i>	39.654.368	22.170.527	45.127.930	23.936.490
<i>DOKAP Bölgesi</i>	24.891.425	12.003.427	28.288.585	12.989.956
<i>TR 90 Bölgesi</i>	14.653.688	6.764.233	16.674.422	7.529.674
Ordu	2.516.691	1.152.769	2.998.710	1.268.731

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, den yararlanılarak hazırlanmıştır.

*Tahsil edilen vergi gelirleridir.

Tabloya göre Ordu ili bütçe gelirleri açısından ülke gelinde 2018 ve 2019 yılında 39.sırada iken, bütçe giderleri açısından aynı yıllarda 36.sırada yer almaktadır. Mükellef sayıları açısından ise 27.sırada bulunmaktaydı. Mükellef

sayılarında daha üst sıralarda yer almalarına rağmen bütçe gelirlerinin düşük olması mükellef sayılarında basit usuldeki mükelleflerin daha fazla olması ve dolayısıyla vergi gelirlerinin düşük olmasındandır. Yine tablodan da görüleceği üzere Ordu ilinin bütçe gelir ve giderleri açısından içinde bulunduğu böge sıralamasındaki yeri faal mükellef açısından sıralamalardan çok farklı değildir. Diğer bir ifade ile ilk 2,3 ve 4.sıralarda bulunmaktadır.

Tablo 13. Ordu İlinin Bütçe Gelir ve Gider Yapısı Açısından Sıralaması (2018 -2019 Yılı)

Bölgeler	2018			2019		
	Gider	Gelir*	Gelir/Gider	Gider	Gelir*	Gelir/Gider
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	36	39	88,85	36	39	82,00
<i>Karadeniz Bölgesi (18 il)</i>	4	5	55,90	4	5	53,04
<i>D. Kar. Bölgesi (DOKAP) (9 il)</i>	3	4	48,22	3	4	45,91
<i>TR90 Doğu Karadeniz (6 il)</i>	2	3	46,16	2	3	44,91

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, den yararlanılarak hazırlanmıştır.

*Tahsil edilen vergi gelirleridir.

4.5. Dış Ticaret Açısından Sıralaması

Dış ticaret, dış alem ile mal ticaretini kapsamaktadır. Dış ticaretin en önemli belirleyicilerinden ihracat, dış aleme mal satışını, ithalat ise dış alemde mal satın alımını ifade etmektedir. Dış ticaretin bir ülke ekonomisindeki yerini değerlendirebilmek açısından başvurulabilecek birkaç ölçüt bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise, ihracat ve ithalatın veya bunların toplamı şeklinde ifade edilen dış ticaret hacminin GSYH'ya oranlarıdır. Bir diğer ölçüt ise ihracatın ithalatı karşılama oranıdır (Şahin, 2012: 409). Belirlenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediği ile dış ticaretin gelişiminin tasarrufların artırılması ve yatırımlara dönüştürülmesinde etkisinin değerlendirilmesinde özellikle ihracatın gelişimi önem taşımaktadır. Çünkü ihracatın artışı, üretim artışı ile birlikte üretimde verimliliği gerektirdiğinden istihdam düzeyindeki artış sonucu kişi başına geliri artıracaktır. Kişi başına gelirin artması ile birlikte ülkenin, bölgenin ya da ilin gelişmişlik düzeyinde de ilerlemeler kaydedilecektir.

Ordu ili 2018 yılında, 203.694.267 dolar ihracat ve 38.367.722 dolar ithalat değerine sahiptir. Bu rakamlarla Ordu, Türkiye ihracat değeri olan

168.023.390.898 dolardan sadece %0,12 oranında pay almaktadır (Ordu Ticaret Borsası, 2019b: 12). Tablo 14 ise 2019 yılında Ordu ili, ülke ve bölge toplam ithalat ile toplam ihracatı açısından durumunu göstermektedir. Aynı zamanda tabloda ihracat ve ithalat farkları ile Ordu ilinin ülke ve bölge içindeki dış ticaret açısından sıralaması verilmektedir.

Tablo 14. Ordu İlinin Dış Ticaret Açısından Sıralaması (2019 Yılı Bin \$)

Bölgeler	İhracat (1)	İthalat (2)	1-2	Sıralama	
				İhr.	İth.
<i>Türkiye Geneli (81 il)</i>	180,835,910	210,343,465	-29.507.555	36	65
<i>Karadeniz Bölgesi (18 il)</i>	5,529,589	4,855,823	673.766	6	12
<i>DOKAP Bölgesi (9 il)</i>	2,657,694	890,650	1,767,044	3	5
<i>TR90 Bölgesi (6 il)</i>	1,913,519	176,665	1,736,854	2	4
Ordu İli Toplam İhracat	245,890	20,967	224.923		

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, den yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablodan görüleceği üzere Ordu ili, toplam ihracatı açısında ülke genelinde 36.sırada iken toplam ithalatı açısından 65.sırada yer almaktadır. Bölge içinde ise ihracat açısında sırasıyla ilk 6,3, ve 2.sırada yer almaktadır. Buna karşılık ithalat sıralamasında ilk 12,5 ve 4.sırada yer almaktadır. Diğer bir ifade ile Karadeniz Bölgesinde ihracatta %6'lık bir paya sahip iken ithalatta binde 43'lük bir orana sahiptir. Doğu Karadeniz Bölgesinde ihracattaki payı %9,25, ithalattaki payı ise %2,35'dir. Buna karşılık TR90 bölgesinde ihracatta %12,85 ve ithalatta %11,86'lık bir paya sahiptir.

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Ordu ilinin sosyo-ekonomik yapısı ve gelişmişlik sıralaması; DPT'nin 2003 yılında, Kalkınma Bakanlığı'nın 2013 yılında, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın 2019 yılında yaptıkları "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması" çalışmaları kapsamında incelenmiştir. Bununla birlikte, milli gelir, kişi başına düşen gelir ve vergi yapısı açısından da Ordu ilinin ülke, bölge ve TR90 bölgesi sınıflaması içerisindeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması genellikle; coğrafi, sosyal ve ekonomik göstergeler şeklinde

üç ana grup şeklindeki sosyal ve ekonomik göstergeler aracılığıyla belirlenmektedir.

Ordu ili coğrafi olarak; Karadeniz bölgesinde yer almakta ve dolayısıyla Karadeniz iklimine ve doğa yapısına sahiptir. Arazi yapısı ise engebeli ve yüksek dağlardan oluşmaktadır. Sosyal yapı olarak, ülkenin en kalabalık 30. ili, genç nüfusa sahip ve genç nüfus göç alan (çalışma yaşında 15-64 göç alan) bir ilimizdir. Buna rağmen bu imkanları yeterince değerlendiremediğinde gelişmişlik sıralamasında önceki yıllara göre bir ilerleme kaydedilememiştir. 2017 yılı TÜİK verilerine göre Ordu'da işgücüne katılım oranı %58 olan Türkiye ortalamasının üzerinde ve %60,6'dır. İstihdam oranı %51 Türkiye ortalamasını üzerinde ve %58,3'dür. İşsizlik oranı ise Türkiye ortalaması %11,1'den daha düşük ve %3,8'dir. Diğer taraftan 2018 yılı kayıtlı işsiz sayısı 22.623 ve işgücü piyasasının talep yönünü ifade eden "boş" veya "doldurulmamış" açık iş sayısı ise 14.103'dür. Dolayısıyla işsizlerin iş alanlarına göre eğitilmesi durumunda yarısından fazlasının iş bulma imkanı mevcuttur. Özellikle tarıma dayalı sanayi sektörünün teşvik edilerek ve ilin yapısına uygun turizm alanlarının teşvik edilerek hem işgücüne katılımın ve hem de ilin gelişmesine katkı sağlanmış olacaktır. İlin okullaşma ve okuryazar oranı ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin Türkiye ortalamasına yakın bir durum sergilemesi bunun için elverişlidir.

Belirtilen bu sosyal yapı göstergeleri açısından ülkede ilk otuz il arasında yer almasına rağmen gelişmişlik sıralaması açısından yaklaşık son 30 il içerisinde yer almaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ise, sosyal yapının ekonomik alanlarda yeterli düzeyde kullanılamamasıdır. Bunda yine coğrafi yapı ve son yıllara kadar ulaşım imkanları ile iklimin etkisi vardır. Özellikle turizm açısından elverişli bir ilimiz olmasına rağmen yaz mevsiminin kısa ve yağışlı olması bu imkanlardan yeterli miktarda yararlanılmasına fırsat vermemektedir. Ulaşım açısından olumsuz yapı ise Karadeniz sahil yolunun ve 2015 yılında açılan Ordu-Giresun havalimanının Ordu sınırları içinde olması nedeniyle giderilmiş durumdadır. Bu imkanlar daha verimli kullanılarak ilin gelişmişlik sıralaması daha üst sıralara çıkartılabilir.

Ordu ilinin arazisinin yaklaşık %90'nı tarım alanı ve ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayamaktadır. Toplam tarım alanının %90'nı da fındık tarımı yapılmakta olup ülkede toplam fındık alanının yaklaşık %40'ı Ordu'da bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de en fazla fındık alanına sahip olan Ordu Türkiye fındık üretiminin %38,6'sını gerçekleştirmektedir. Buna karşılık sanayi işletmelerinde fındık ve fındığın türev ürünlerine yönelik işletmelerin payı çok küçüktür. Ekmek ürünleri ile tekstil ürünleri işletmeleri ilk sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla fındık türev ürünlerine yönelik sanayi sektörüne ağırlık verilmesi önem arz etmektedir. Bunların gerçekleştirilmesi durumunda Ordu ili ekonomik yapı açısından sosyal yapıda olduğu üzere ilk otuz il arasında yer alacaktır. Ordu ili GSMH ve büyüme açısından 2010 yılında 33.sırada yer alan il 2018 yılında 31.sıraya yükselmiştir. Bölge içindeki yeri ise, Karadeniz Bölgesi 4, Doğu Karadeniz Bölgesi 3 ve TR90 Bölgesi sıralaması ise 2 olan sıralaması değişiklik göstermemiştir. Tarıma dayalı ve özellikle en önemli tarım alanı fındık tarımına, son yıllarda gelişme gösteren kivi, bal ve balıkçılığa dayalı sanayi sektörünün geliştirilmesi bu sıralamayı daha üst seviyelere yükseltecektir.

Vergi mükellefi sayıları açısından değerlendirildiğinde Ordu ili; 2010 yılında ülke genelinde 45.sıralarda yer alırken 2018 yılında 27.sıralara yükselmiştir. Bölge içindeki sıralaması ise değişiklik göstermemiştir ve Karadeniz Bölgesi 4, Doğu Karadeniz Bölgesi 3 ve TR90 2 şeklindedir. Faal mükellef sayıları açısından, basit usul açısından ilk 23 il arasında yer almaktadır. Daha sonra gelir vergisi 29.sıra ve kurumlar vergisi açısından 36. sıralarda yer almaktadır. Diğer bir ifade ile Ordu ilinde vergi türleri itibariyle faal mükellef sayılarında basit usulde bir artış olurken diğerlerinde önemli bir artış olmamıştır. Tersine diğer illerdeki artışlar Ordu ilinden daha fazla olmuştur. Ordu ili faal mükellef sayıları açısından 2010 yılında 81 il içinde 45.sırada iken 2018 yılında 27.sıraya yükselmiştir. Diğer bir ifade coğrafi ve sosyal yapı bakımından sıralamasında olduğu gibi ilk otuz il arasında bulunmaktadır. Buna karşılık içinde bulunduğu bölge sıralamasındaki yeri Karadeniz Bölgesinde 18 il ve 9 ilin bulunduğu Doğu Karadeniz Bölgesinde 2018 yılı itibariyle 3.sırada bulunmaktadır. TR 90 ve altı

ilin bulunduğu bölgede ikinci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla bu yapı vergi gelirleri açısından sıralamasına da yansımaktadır. 2018 ve hatta 2019 yıllarında bütçe gelirleri sıralamasında 39.sırada iken bütçe giderleri açısından 36 sıralarda yer almaktadır. Bölge içindeki Karadeniz Bölgesi; giderler açısından 4., gelirler açısından 5., Doğu Karadeniz Bölgesi; giderler açısından 3., gelirler açısından 4. ve TR90 Bölgesinde ise; giderler açısından 2., gelirler açısından 3.sıradaki yerleri değişmemiştir. Özellikle ilin mevcut tarım ve turizm imkanlarının daha etkin değerlendirilmesi durumunda bu sıralama olumlu anlamda değişecektir.

Bütün bunların yansımaları olarak özellikle ekonomik yapının bir göstergesi olarak Ordu ilinin dış ticaret açısından sıralamasına baktığımızda; ihracat açısından 81 il içerisinde 36.sırada yer alırken ithalat açısından 65.sıralarda yer almaktadır. Diğer bir ifade ile ithalattan fazla ihracat yapan bir ilimiz durumundadır. Diğer taraftan Ordu ili; tarım alanları, turizm imkanları, tarıma dayalı sanayi imkanları ve sosyal yapısı bakımından gelişmişlik sıralamasındaki yerinin ilk otuz il içerisinde olması gerekmektedir. Ancak bulunmuş olduğu bölgenin coğrafi, son yıllara kadar ulaşım ve iklim yapısının buna yeteri kadar imkan sağlamadığı anlaşılmaktadır. Ancak, Ordu ilinin göç aldığı ve mevcut işgücündeki genç nüfusun, alternatif turizm alanlarının, balıkçılık ve ilin en tarımsal ürünü olan fındık türev ürünlerine yönelik sanayinin geliştirilerek etkin kullanılması durumunda ilin gelişmişlik sıralaması gelişmiş ilk otuz il arasına girecektir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, A. S. (2005). "Türkiye'de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 153-177.
- Çetin, I. Ve Sevüktekin, M. (2016). "Türkiye'de Gelişmişlik Düzeyi Farklılıklarının Analizi", Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2(2), 39-61.
- DOKA. (2015). (Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı). TR90 düzey II Bölgesindeki İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Ve Sınıflandırılması, Hazırlayanlar: Metin Berber, Murat Can Genç Ve Ezgi Baday Yıldız, Trabzon.
- DPT. (2003). İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Hazırlayanlar: Bülent Dincer, Metin Özaslan Ve Taner Kvasoğlu, Ankara: Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın No DPT 2671.
- Dura, C. (2019). "Ekonomide Yapı Nedir, Neden Önemlidir?", <http://www.cihandura.com/tr/makale/ekonomde-yapi-nedr-neden-onemlidir>, (E.T.: 30.04.2020).
- Eğilmez, M. (2018). Ekonomide Analiz (Örnek Olaylar Ve Çözümler), İstanbul: Remzi Kitabevi, 8. Baskı.
- Eğilmez, M. Ve Kumcu, E. (2011). Ekonomi Politikası (Teori Ve Türkiye Uygulaması), İstanbul: Remzi Kitabevi, 16. Baskı.
- Feldman, M. And Storper, M.. (2020). "Economic Growth And Economic Development: Geographic Dimensions, Definition & Disparities, <https://Pdfs.Semanticscholar.Org/4a08/745ca73f4053ef28c97b2561893df9a1eed1.Pdf>, (E.T.: 08.06.2020), 1-23.
- Goode, R. (1986). "Gelişmekte olan ülkelerde vergi reformu engelleri" Çev: Turgay Berksoy, Marmara Üniversitesi. İ.İ.B.F. Dergisi, 3(3), 195-206.
- Haller, A.P. (2012). "Concepts Of Economic Growth And Development. Challenges Of Crisis And Of Knowledge", Economy Transdisciplinarity Cognition www.ugb.ro/etc, 15(1), 66-71.
- <http://www.odu.edu.tr/>. (E.T.:05.05.2020).
- <http://www.otso.org.tr/dosya/YAYINLAR/YAYINLARIMIZ/ORDU-GENEL-GORUNUM.pdf>, (E.T.: 07.06.2020).
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (E.T.: 21.03.2020).
- <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (E.T.: 13.06.2020).
- https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Ordu-TR.html, (E.T.: 28.04.2020).
- <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari>, (E.T.: 12.06.2020).
- https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm, (E.T.: 12.06.2020).

- <https://www.investopedia.com/terms/s/social-economics.asp>, (E.T.: 07.06.2020).
- <https://www.nufusu.com/il/ordu-nufusu>; <https://karadeniz.gov.tr/>, (E.T.: 28.04.2020)
- Ivic, M. M. (2015). “Economic growth and development”, Journal of Process Management – New Technologies, International Vol 3(1), 55-62.
- Karaman, E. (2012). *Ordu İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023*, Hazırlayanlar: N. İlksen Kandemir, Taceddin Yüce ve Görkem Genç, İmtiyaz Sahibi: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, XI. Bölge Müdürlüğü, Ordu Şube Müdürlüğü.
- Kavasoğlu, T. (2007). “Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması”, 2. Bölgesel Kalkınma Ve Yönetişim Sempozyumu, İzmir, (25-26 Ekim), 1-9.
- Kepek, Y. Ve Yentürk, N. (2000). Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, Geliştirilmiş 10. Baskı.
- Korkmaz, E. (1982). Vergi Yapısı Ve Gelişimi, İstanbul: Gür-Ay Matbaası.
- Nadaroğlu, H. (1996). Kamu Maliyesi Teorisi, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 9. Baskı.
- Ordu Ticaret Borsası. (2019a). “Türkiye’nin Üretim Ve Dış Ticarete Lider Olduğu Ürünler Ve Ekonomik Göstergeler”, Ordu: Ordu Ticaret Borsası.
- Ordu Ticaret Borsası. (2019b). Ordu: Mart 2019.
- Ordu Ticaret Ve Sanayi Odası. (2017). Ordu İli Sanayi Sektör Raporu 2017, Hazırlayan; Ordu TSO Sanayi Birimi.
- Özdemir, A. İ. Ve Altıparmak, A. (2005). “Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırmalı Analizi”, Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(Ocak – Haziran), 97-110.
- Özkan, S. D. Ve Beyazlı, D. (2018). “Bölgesel Gelişmişlik Düzeyinin Belirlenmesine İlişkin Veri Seti Sorunsalı: Eleştiri Ve Öneriler”, Planlama, 28(1), 22-39.
- Özkul, İ. (2019). “81 İlin 2018 Yılı GSYH Ve Büyüme Karnesi”, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/81-ilin-2018-yili-gsyh-ve-buyume-karnesi/459282>, 25 Aralık 2019, (E.T.: 30.04.2020).
- Şahin, H. (2012). Türkiye Ekonomisi, Bursa: Ezgi Kitabevi, Yenilenmiş 12. Baskı.
- Şengül, Ü., Eslemian, S., Eren, M. (2013). “Türkiye’de İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yönetimi İle Belirlenmesi Ve Tobit Model Uygulaması”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 75-79.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Hazırlayanlar: Kamil Tasci Ve Mustafa Caner Meydan, Ankara: Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.
- T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı. (2019a). İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017, Hazırlayanlar: Salih Acar,

Mustafa Caner Meydan, Leyla Bilen Kazancık Ve Mustafa Işık, Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı: 3, Araştırma Raporu Sayı: 3, Aralık 2019.

T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı. (2019b). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2017, Hazırlayanlar: Feyzettin Yılmaz, Salih Acar, Leyla Bilen Kazancık, Leventcan Gültekin, Mustafa Caner Meydan, Mehmet Emin Özsan Ve Mustafa Işık, Ankara: Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını Sayı: 2, Araştırma Raporu Sayı: 2, Aralık 2019.

Yıldız, E. B., Sivri, U. Ve Berber, M. (2012). “Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010)”, Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 39(Ocak-Haziran), 147-167.